
III. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA

Z ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

Wyrok ETS z 14 maja 2009 r. w sprawie C-34/08, *Azienda Agricola Disaro Antonio and other przeciwko Cooperativa Milka 2000 Soc. coop. arl*

Zgodność reżimu kwotowania produkcji z celami wspólnej polityki rolnej.
Najnowsze kierunki linii orzeczniczej sądów wspólnotowych na tle postępujących reform sektora mleka i produktów mlecznych w Unii Europejskiej.

Najistotniejsze tezy:

1. Uwzględnienie niedoboru produkcji w danym państwie członkowskim jest bez znaczenia z punktu widzenia określenia „krajowej ilości referencyjnej” w rozumieniu rozporządzenia nr 1788/2003 (pkt 34).

2. Fakt, iż środek ustanowiony w ramach wspólnej organizacji rynku może mieć rozmaite reperkusje dla różnych producentów w zależności od szczególnego charakteru ich produkcji, nie stanowi jednak dyskryminacji, jeśli tylko środek ten jest oparty na obiektywnych kryteriach, dostosowanych do potrzeb globalnego funkcjonowania wspólnej organizacji rynku. Tak dzieje się w przypadku systemu opłat wyrównawczych, który jest zorganizowany w taki sposób, że krajowe ilości referencyjne i indywidualne ilości referencyjne są określone na takim poziomie, by ich suma nie przekraczała gwarantowanej ilości całkowitej każdego z państw członkowskich (pkt 69).

1. Uwagi wprowadzające

Trudno mówić o mniej lub bardziej istotnych dla prawodawcy wspólnotowego rynkach rolnych, ale z uwagi na ogromne znaczenie dla przemysłu spożywczego i licz-

nej grupy producentów rolnych unijny sektor mleka bez wątpienia leży w polu szczególnego zainteresowania instytucji wspólnotowych. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu miesięcy regulacja wspólnotowa w tym zakresie poddana została kilku ważnym nowelizacjom, związanym przede wszystkim z instytucją kwot mlecznych i zbliżającym się ostatecznym terminem ich wygaśnięcia, ale również z powodów czysto rynkowych – nasilającej się zmienności cen na tym rynku, tzw. kryzysu żywnościowego z 2007 r. pobudzająco wpływającego na popyt na produkcję i późniejszego załamania się rynku, pogłębiającego się do dnia dzisiejszego wśród największych europejskich producentów mleka.

Poza tzw. mini-pakiem mlecznym¹ i innymi zmianami instrumentarium rynkowego, w przywołanym okresie dwukrotnie prawodawca wspólnotowy podejmował rozstrzygnięcia w odniesieniu do systemu kwotowania produkcji mleka i reżimu opłat wyrównawczych. W rozporządzeniu Rady (WE) nr 248/2008 krajowe ilości referencyjne zostały zwiększone o 2% ze skutkiem od roku kwotowego 2008/2009, co miało pozwolić producentom wspólnotowym na wykorzystanie wzrastającego zapotrzebowania na produkty mleczne na rynkach zewnętrznych w okresie sprzyjającej koniunktury.

Kilka miesięcy później, w ramach porozumienia politycznego w sprawie przeglądu *health check*, Rada przyjęła rozporządzenie zwiększające stopniowo (w pięciu krokach) o 1% krajowe ilości referencyjne (ostatnia transza w 2013 r.). Tym razem był to element procesu przygotowawczego (*soft-landing*) przed wygaśnięciem instrumentu kwot mlecznych ze skutkiem od 31 marca 2015 r.² Tekst porozumienia politycznego obejmował również pewien wyjątek dla Republiki Włoskiej³, polegający na ustanowieniu odstępstwa dla tego państwa członkowskiego od zasady stopniowego zwiększenia kwot i upoważnieniu do automatycznego pięcioprocentowego wzrostu kwoty krajowej *ab initio* z początkiem roku kwotowego 2009/2010 (tj. od 1 kwietnia 2009 r.)⁴. Uchroniło to włoskich producentów od konieczności wniesienia znacznych opłat sankcyjnych z tytułu przekroczenia indywidualnych ilości referencyjnych. Jest

¹ Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 1152/2007 z 26 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1255/1999 w sprawie wspólnej organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych; rozporządzenie Rady (WE) nr 1153/2007 z 26 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2597/97 ustanawiające dodatkowe zasady w sprawie wspólnej organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych w odniesieniu do mleka spożywczego; dyrektywa Rady 2007/61/WE z 26 września 2007 r. zmieniająca dyrektywę nr 2001/114/WE odnoszącą się do niektórych rodzajów częściowo lub całkowicie odwodnionego mleka konserwowanego przeznaczonego do spożycia przez ludzi.

² Zob. rozporządzenie Rady (WE) nr 72/2009 z 19 stycznia 2009 r. w sprawie zmian w Wspólnej Polityce Rolnej poprzez zmianę rozporządzeń (WE) nr 247/2006, (WE) nr 320/2006, (WE) nr 1405/2006, (WE) nr 1234/2007, (WE) nr 3/2008 oraz (WE) nr 479/2008 i uchylające rozporządzenia (EWG) nr 1883/78, (EWG) nr 1254/89, (EWG) nr 2247/89, (EWG) nr 2055/93, (WE) nr 1868/94, (WE) nr 2596/97, (WE) nr 1182/2005 i (WE) nr 315/2007.

³ Zob. pkt 8.1.1a dok. 16049/08 z 20 listopada 2008 r., Bruksela 2008.

⁴ Zob. pkt 8 preambuły do rozporządzenia Rady (WE) nr 72/2009.

rzeczą niezmiernie interesującą, że w tym samym czasie Trybunał zajmował się właśnie włoską sprawą prejudycjalną C-34/08, w której Tribunale Ordinario di Padova skierował pytanie o ważność rozporządzenia Rady (WE) nr 1788/2003, a więc obowiązującej wówczas (tzn. na etapie zaistnienia sporu między stronami) bazowej regulacji Rady wprowadzającej reżim opłat wyrównawczych⁵. Poza tym równie ciekawy wydaje się fakt, iż po upływie niespełna 25 lat od wprowadzenia systemu ograniczeń kwotowych na rynku mleka⁶, w dalszym ciągu Trybunał Sprawiedliwości wypowiada się w kwestii legalności tego rozwiązania. Mając na względzie zbliżającą się debatę na poziomie wspólnotowym odnośnie do finalnego odejścia od systemu kwot, wskazane jest bliższe spojrzenie na stanowisko sądów wspólnotowych w tym zakresie.

2. Ramy prawne i pytania skierowane do Trybunału

Jak zauważono we wstępie, przedmiotem wykładni Trybunału są przepisy uchylonego już rozporządzenia Rady (WE) nr 1788/2003 ustanawiającego opłatę wyrównawczą w sektorze mleka i przetworów mlecznych i ewentualnie niezgodność tej regulacji z celami Wspólnej Polityki Rolnej określonymi w art. 33 ust. 1 TWE.

Producenci mleka zrzeszeni we włoskiej spółdzielni zakwestionowali należność opłat wyrównawczych nałożonych na nich przez spółdzielnię Cooperativa Milka, powołując się na naruszenie zasady niedyskryminacji i proporcjonalności, a więc ogólnych zasad prawa wspólnotowego. W największym uproszczeniu, argumenty stron skarżących opierają się na założeniu, że nieuwzględnienie przez instytucje wspólnotowe sytuacji niedoboru produkcji mleka we Włoszech na etapie kalkulacji kwoty referencyjnej dla dostaw stanowi naruszenie zasady niedyskryminacji, ponieważ skutkuje ujednoliconym sposobem traktowania państw nadwyzkowych i państw członkowskich będących importerami netto produktów mlecznych.

W odniesieniu do naruszenia zasady proporcjonalności strony skarżące twierdzą, że brak aktualizacji danych dotyczących rozmiarów produkcji działa na niekorzyść małych producentów, ponieważ nie tylko uniemożliwia ich rozwój i dostosowanie strukturalne, ale również w niektórych przypadkach zagraża samemu ich istnieniu, jako że nie zapewnia odpowiedniej zapłaty za czynniki produkcyjne. Na tle wyżej wskazanych zarzutów sąd krajowy zawiesił postępowanie i skierował do ETS trzy pytania prejudycjalne, poświęcone kolejno: zgodności aktu bazowego Rady z prawno-traktatowymi celami Wspólnej Polityki Rolnej, zasadzie niedyskryminacji i proporcjonalności.

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1788/2003 zostało uchylone z końcem roku kwotowego 2007/2008 na mocy rozporządzenia „single CMO”, a więc rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007.

⁶ Zob. rozporządzenie Rady (EWG) nr 856/84.

3. Opinia Rzecznika Generalnego

W opinii Rzecznik Generalnej Vericy Trstenjak (z 3 marca 2009 r.), rozporządzenie Rady (WE) nr 1788/2003 jest zgodne z celami Wspólnej Polityki Rolnej określonymi w art. 33 WE, z zasadą równego traktowania określoną w art. 34 ust. 2 akapit 2 WE oraz z zasadą proporcjonalności, mimo że krajowe ilości referencyjne nie są dostosowywane do stosunku pomiędzy produkcją mleka i popytem na mleko w danym państwie członkowskim.

Rzecznik powołała się na argumenty natury finansowej sygnalizując, że ustanowienie opłaty wyrównawczej jest ściśle związane z innymi środkami interwencyjnymi w ramach wspólnej organizacji rynku mleka. Produkowanie mleka we Wspólnocie – bez względu na rzeczywisty popyt, a jedynie ze względu na możliwość jego sprzedaży po cenie wsparcia gwarantowanej instrumentarium WPR – zwiększyłoby ryzyko nadmiernego obciążenia budżetu. Ponadto, w świetle opinii Rzecznik Generalnej, stabilizacyjny cel opłaty wyrównawczej nie jest realizowany przy trwałym wyłączeniu pozostałych celów traktatowych WPR. Starając się udowodnić tymczasowy charakter dodatkowej opłaty wyrównawczej, Rzecznik powołała się na kierunek działań legislacyjnych Rady wyznaczony porozumieniem w sprawie przeglądu *health check*, który świadczy o dostosowaniu działań prawodawcy wspólnotowego do możliwości całkowitego zniesienia dodatkowej opłaty wyrównawczej w 2015 r.

Opinia Rzecznik V. Trstenjak dostarcza również ciekawej wykładni zasady solidarności w ramach organizacji rynku mleka, dotychczas będącej przedmiotem rozstrzygnięć Trybunału na kanwie postępowań związanych ze wspólnotową regulacją rynku cukru. Rozpatrując problem zgodności ustanowienia krajowych ilości referencyjnych z celami polityki rolnej Unii Europejskiej, Rzecznik podkreśliła, że w ten sposób uwzględniona zostaje idea solidarności pomiędzy producentami mleka. Producenci mleka otrzymują wsparcie z budżetu Wspólnoty. Jeżeli celem dodatkowej opłaty wyrównawczej jest ograniczenie nadprodukcji na rynku mleka oraz utrzymanie wsparcia z budżetu na poziomie możliwym do sfinansowania, to uwzględnienie krajowych i indywidualnych wielkości produkcji w danym okresie referencyjnym (zwiększenie bądź obniżenie przydzielonych ilości referencyjnych w tym samym stosunku) odzwierciedla solidarne starania wszystkich producentów mleka we Wspólnocie.

W opinii Rzecznik Generalnej, najistotniejszy jest wniosek, zgodnie z którym stosunek pomiędzy produkcją mleka a popytem na mleko nie stanowi okoliczności, która powinna być zostać obowiązkowo uwzględniona przez prawodawcę wspólnotowego przy uchwalaniu rozporządzenia nr 1788/2003.

4. Rozstrzygnięcie Trybunału. Komentarz i uwagi końcowe

Sąd nie podzielił uwag stron skarżących i powtórzył sugestie odpowiedzi na pytania prejudycjalne przedłożone przez Rzecznik Generalną. Nawiązując do analizy przeprowadzonej przez Rzecznik, sędziowie zwrócili uwagę na okoliczność, że pra-

wodawca wspólnotowy rozważał jako alternatywę wobec wprowadzenia dodatkowej opłaty wyrównawczej obniżenie ceny wsparcia, co miałyby jednak o wiele bardziej niekorzystny wpływ na dochód producentów mleka niż wprowadzenie systemu opłat wyrównawczych. Tym samym w ocenie Trybunału fakt, że rozporządzenie Rady (WE) nr 1788/2003 nie uwzględnia w ramach określania krajowych ilości referencyjnych niedoboru produkcji w danym państwie członkowskim, nie ma wpływu na zgodność tego rozporządzenia z celami przewidzianymi w szczególności w art. 33 ust. 1 lit. a, b WE. Dochodząc do takiej konkluzji Trybunał nie miał również podstaw, by przychylić się do zarzutów dotyczących ewentualnego naruszenia zasady niedyskryminacji i proporcjonalności.

Jako ciekawostkę warto odnotować, że przywołując dotychczasową linię orzecznictwa sądów wspólnotowych w odniesieniu do zasady niedyskryminacji, Trybunał odsyła do polskiej sprawy *C-273/04 Rzeczpospolita Polska przeciwko Radzie*, w której sędziowie uznali sytuację nowych państw członkowskich za diametralnie różną od sytuacji rolnictwa państw UE-15.

Rozważania Trybunału, sięgające do genezy instrumentu kwoty mlecznej i historycznej metodologii kalkulacji krajowych ilości referencyjnych, mogą być przydatne w każdej dyskusji na szczeblu unijnym dotyczącej ewentualnych zarzutów co do historycznego podejścia w konstruowaniu danego instrumentu prawnego polityki rolnej. Nieuwzględnienie specyficznej sytuacji rolnictwa w konkretnym okresie bazowym nie ma bowiem tak naprawdę wpływu na legalność działań prawodawczych Wspólnoty. Szalenie interesujące mogłyby być deliberacje Trybunału na gruncie zasady historycznej referencji w strukturze płatności bezpośrednich i ewentualnie niekorzystnego położenia producentów w danym państwie członkowskim wskutek nieuwzględnienia czynników specyficznych dla danego państwa w okresie bazowym.

W tym miejscu warto również wspomnieć, że omawiane orzeczenie Trybunału nie było jedyną sprawą z problematyki kwotowania na rynku mleka, jaka w ostatnich kilkunastu miesiącach trafiła do ETS. 11 czerwca 2008 r. wpłynęła do Sądu Pierwszej Instancji skarga Federalnego Związku Niemieckich Hodowców Bydła Mlecznego przeciwko Radzie Unii Europejskiej, mająca na celu unieważnienie rozporządzenia Rady (WE) nr 248/2008, które podnosiło krajowe ilości referencyjne mleka o 2% ze skutkiem od roku kwotowego 2008/2009. Postanowieniem z 22 kwietnia 2009 r. sąd oddalił skargę w całości.

Podsumowując, główny wniosek wynikający z omówionego wyżej wyroku jest taki, że wszelkie modyfikacje systemowe wprowadzone do reżimu kwotowania na rynku mleka aktami bazowymi Rady są w opinii Trybunału zgodne z celami polityki rolnej, a przede wszystkim mieszczą się w szerokim marginesie swobodnego uznania prawodawcy wspólnotowego, którym ten cieszy się w dziedzinie wspólnotowego prawa rolnego. Otwartym pozostaje tylko pytanie, czy argumentacja sądów wspólnotowych utrzyma się również w przypadku ewentualnego uchylenia kwot mlecznych z dniem 31 kwietnia 2015 r.

Z ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO

Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 12 października 2007 r., I UK 205/07⁷

Zasłabnięcie ubezpieczonego rolnika, wskutek czego doszło do wciągnięcia jego ręki w pas klinowy kombajnu zbożowego podczas wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej, jest nagłym zdarzeniem wywołanym przyczyną zewnętrzną (art. 11 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników)⁸.

Głosowany wyrok Sądu Najwyższego – co do zasady – zasługuje na aprobatę. W praktyce wyznaczenie granicy pomiędzy „zewnętrznością” i „wewnętrznością” przyczyny wypadku przy pracy rolniczej stwarza poważne trudności⁹. Szczególne problemy pojawiają się zwłaszcza wówczas, gdy do wypadku dochodzi przy współistnieniu przyczyn zewnętrznych i wewnętrznych. Warto także zwrócić uwagę na niektóre elementy uzasadnienia stanowiska SN, dotyczące w szczególności pozbawienia prawa do świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego.

W rozpatrywanej przez SN sprawie Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego – Oddział Regionalny w O.W., decyzją Prezesa KRUS z 10 września 2004 r., odmówiła Stanisławowi F. prawa do jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej z uwagi na wewnętrzny charakter przyczyny wystąpienia zdarzenia wypadkowego. Poszkodowany, jako ubezpieczony domownik w gospodarstwie rolnym syna, uległ zdarzeniu wypadkowemu podczas koszenia żyta. W czasie prac polowych do bębna młócającego kombajnu zbożowego wpadł kamień. Syn poszkodowanego zatrzymał maszynę, usunął kamień, uruchomił ją i poprosił Stanisława F., aby słuchał, czy maszyna sprawnie pracuje. W tym momencie poszkodowany „poczuł słabość i ciemno w oczach, zachwiał się i chcąc utrzymać równowagę wyciągnął prawą rękę w celu podparcia”. Ręka trafiła na obracające się koła pasowe, a dłoń rolnika została wciągnięta w pas klinowy. W wyniku zdarzenia poszkodowany doznał wielu obrażeń ręki prawej (m.in. ran tłuczonych, oskałpowania skóry, złamania kości śródreżca, zwichnięcia palców, amputacji palca drugiego i paliczka palca pierwszego). Warto zaznaczyć, że feralnego dnia poszkodowany wyładował wcześniej ręcznie 10 ton ziarna do dmuchawy magazynu zbożowego.

Poszkodowany, po bezskutecznym odwołaniu się od decyzji Prezesa KRUS do Sądu Rejonowego i oddalonej przez Sąd Okręgowy apelacji, wniósł skargę kasacyjną

⁷ OSNP 2008, nr 23-24, poz. 361.

⁸ Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn.: Dz. U. 2008, Nr 50 poz. 291), powoływana dalej jako ustawa ubezpieczeniowa.

⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 5 lutego 1997 r., II UKN 85/96, OSNAPIUS 1997, nr 19, poz. 386 oraz wyrok SN z 9 lipca 1991 r., II PRN 3/91, OSP 1992 nr 12, poz. 263.

do SN. Stanisław F. wskazał w niej naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez błędną wykładnię art. 11 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 10 ust. 2 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Miało ono polegać m.in. na przyjęciu, że niewynikająca z podłoża chorobowego, ogólnikowo określona „przyczyna wewnętrzna tkwiąca w organizmie odwołującego się”, wyłączyła wystąpienie przyczyny zewnętrznej wypadku przy pracy rolniczej. Poszkodowany wskazał, że wyłączenie przyczyny zewnętrznej przy wypadku byłoby uzasadnione tylko wtedy, gdyby istniały podstawy do stwierdzenia, że wypadek został spowodowany schorzeniem łączącym się ze skłonnością do omdleń lub zakłóceniem równowagi¹⁰. Tymczasem stan jego zdrowia był dobry.

Sąd Najwyższy stwierdził, że przywołane przez Stanisława F. podstawy skargi kasacyjnej były zasadne. W rozpatrywanej sprawie nagłym zdarzeniem, powodującym doznane przez ubezpieczonego zranienia i w konsekwencji stały lub długotrwały uszczerbek na zdrowiu, było wciągnięcie prawej ręki ubezpieczonego w pas klinowy będącej w ruchu maszyny rolniczej. Była to zewnętrzna przyczyna wypadku. Sąd wskazał, że chwilowe zaślabnięcie poszkodowanego nie było przyczyną nagłego zdarzenia w rozumieniu art. 11 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Po chwilowym zaślabnięciu organizm ubezpieczonego wrócił bowiem do poprzedniej równowagi.

Jak widać, podstawowym problemem w sprawie było ustalenie wystąpienia zewnętrznej przyczyny wypadku przy pracy rolniczej. Nie ulega wątpliwości, że wypadek polegający na wciągnięciu ręki poszkodowanego przez pas pracującej maszyny był zdarzeniem nagłym. Zdarzenie to trwało chwilę, a jego skutki były z pewnością nieoczekiwane. Niezależnie od trudności praktycznych, jakie niesie ze sobą interpretacja pojęcia „nagłe zdarzenie”¹¹, należy zauważyć, że w definicji wypadku przy pracy rolniczej ustawodawca posłużył się zwrotem „nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną”, a nie „zdarzenie wywołane nagłą przyczyną zewnętrzną”. Zatem cechą nagłości należy odnieść nie do przyczyny zewnętrznej, ale do zdarzenia tą przyczyną wywołanego. Stwierdzenie to nie może jednak być równoznaczne z natychmiastowym ujawnieniem się skutku działania przyczyny zewnętrznej¹².

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nie definiuje „przyczyny zewnętrznej” wypadku przy pracy rolniczej. Warto tu jednak wskazać na stanowisko doktryny

¹⁰ Zob. wyrok SN z 15 sierpnia 1980 r., III PR 33/80, „Służba Pracownicza” 1980, nr 12, poz. 29.

¹¹ W niektórych wypadkach przy pracy, jeśli przyczyną jest szkodliwe oddziaływanie czynników chemicznych czy klimatycznych, konieczne jest dłuższe oddziaływanie czynników je wywołujących. Zob. wyrok TUS z 19 września 1958 r., TR III 149/1958, OSPiKA 1960, poz. 64; wyrok SN z 30 czerwca 1999 r., II UKN 24/99, OSNAPiUS 2000, nr 18, poz. 697. Zdarzenie uważa się za nagłe, jeżeli trwało ono krótko bądź przez pewien okres, nie dłużej jednak niż przez 1 dzień. Zdarzenie, będące istotnym zewnętrznym czynnikiem wywołującym negatywną reakcję organizmu i stanowiące przyczynę wypadku przy pracy, posiada cechę nagłości tylko wtedy, gdy przebiega w czasie nie dłuższym niż trwanie dnia pracy.

¹² I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe*, Warszawa 2002, s. 61.

oraz orzecznictwo w tej kwestii. Zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną jest zdarzeniem spowodowanym działaniem czynników, które nie mogą tkwić w organizmie poszkodowanego, ani wynikać z właściwości jego organizmu – poszkodowany nie ma na nie wpływu. Przyczyną zewnętrzną może być każde zjawisko świata zewnętrznego, w szczególności natury mechanicznej (uderzenie, zgniecenie, przecięcie), jak i chemicznej czy termicznej, a także atak innego człowieka lub zwierzęcia¹³. W praktyce wszelakiego rodzaju schorzenia wewnętrzne mogą zostać uznane za wypadek przy pracy, jeżeli wystąpi element sprawczy o charakterze zewnętrznym i stymulującym, który pogłębi istniejący stan chorobowy¹⁴.

Przyczyną sprawczą (zewnętrzną) wypadku przy pracy może być każdy czynnik zewnętrzny (niewynikający z wewnętrznych właściwości człowieka), zdolny wywołać w istniejących warunkach szkodliwe skutki. W tym znaczeniu przyczyną zewnętrzną jest także zachowanie poszkodowanego, np. przewrócenie się na równej nawierzchni. Do źródeł wypadku można zaliczyć niezawinione zachowanie osoby ulegającej wypadkowi (potknięcie się, odruch), jak i jego nieostrożność¹⁵. Zewnętrzną przyczyną wypadku może być także niefortunny odruch osoby pracującej, jej nieskoordynowane poruszenie się powodujące potknięcie i upadek. Wyłączenie przyczyny zewnętrznej przy upadku poszkodowanego byłoby uzasadnione tylko wtedy, gdyby istniały podstawy do ustalenia, że wypadek został spowodowany schorzeniem łączącym się np. ze skłonnością do omdleń lub zakłóceń równowagi¹⁶.

Przyczyna wypadku przy pracy musi mieć charakter obiektywnego zagrożenia zdrowia lub życia człowieka i powinna być jednocześnie zakłóceniem procesu pracy. Normalne warunki wykonywania pracy nie mogą stanowić przyczyny zewnętrznej uszczerbku na zdrowiu czy utraty życia wskutek wypadku przy pracy. Jest nią dopiero określona nadzwyczajna sytuacja związana z pracą. Przykładem takiej sytuacji może być okoliczność zmuszająca człowieka do nadmiernego wysiłku. Ocena „nadmiernego wysiłku fizycznego” wymaga uwzględnienia możliwości fizycznych i psychicznych poszkodowanego w wypadku, w tym jego wieku i kondycji w dniu wystąpienia zdarzenia wypadkowego.

W głosowanej sprawie nie można całkowicie wykluczyć istnienia wewnętrznej przyczyny wypadku. Przyczyna zewnętrzna nie musi być jedyną przyczyną wypadku przy pracy rolniczej. W prezentowanym stanie faktycznym istotne znaczenie dla powstania zdarzenia wypadkowego miało wystąpienie współistniejących przyczyn, wewnętrznej i zewnętrznej, tj. zasłabnięcia oraz urazu mechanicznego. Należy zatem ocenić, która z tych przyczyn zdarzenia była dominująca i która bezpośred-

¹³ Z. Salwa, *Pojęcie wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003 nr 3, s. 19; zob. także wyrok SN z 6 lutego 2000 r., II UKN 425/99, OSNAPiUS 2001, nr 16, poz. 521.

¹⁴ Wyrok SN z 18 sierpnia 1999 r., II UKN 87/99, OSNP 2000 nr 20, poz. 760 oraz wyrok SN z 22 listopada 2000 r., II UKN 63/00, OSNP 2002, nr 13, poz. 316.

¹⁵ Uchwała sądu siedmiu sędziów SN z 11 lutego 1963 r., III PO 15/62, OSNCP 1963, nr 10, poz. 215.

¹⁶ Wyrok SN z 15 czerwca 1980 r., III PR 33/80 (niepublikowany).

nio wywołała wypadek. Nie bez znaczenia jest także to, czy przyczyna wewnętrzna miała wpływ tylko dodatkowy, czy decydujący o wystąpieniu wypadku oraz czy nie została spowodowana nadmiernym wysiłkiem. Samo zachwianie się wywołane zasłabnięciem bez wystąpienia innej przyczyny nie doprowadziłoby bowiem do zaistnienia zdarzenia wypadkowego będącego przedmiotem orzeczenia.

W ocenie Sądu Okręgowego, rozpatrującego apelację poszkodowanego, wykonywanie zwykłych i typowych czynności może nabrać charakteru przyczyny zewnętrznej tylko wtedy, gdy o nadmierności wysiłku włożonego w ich realizację decyduje stan zdrowia osoby zainteresowanej¹⁷. W sprawie brak jednak jednoznacznych dowodów na to, że zachwianie się Stanisława F. było wynikiem schorzenia tkwiącego wcześniej w jego organizmie, albo że zostało spowodowane nadmiernym wysiłkiem na skutek ręcznego rozładowywania zboża. Poszkodowany nie chorował na chorobę nadciśnienia tętniczego i nie leczył się z tego powodu. W świetle powyższych rozważań zasłabnięcie poszkodowanego, niespowodowane nadmiernym wysiłkiem czy stanem chorobowym, stanowi wewnętrzną przyczynę zdarzenia wypadkowego.

Wymóg „zewnętrzności” przyczyny wypadku nie oznacza jednak, że ma ona być wyłączną przyczyną doprowadzającą bezpośrednio do uszczerbku na zdrowiu lub śmierci. Wypadek może być bowiem spowodowany łącznym działaniem czynnika zewnętrznego oraz wewnętrznego tkwiącego w organizmie poszkodowanego, jeżeli bez czynnika zewnętrznego działanie samego czynnika wewnętrznego nie doprowadziłoby do zaistnienia zdarzenia¹⁸. Bez zasłabnięcia poszkodowany nie włożyłby zapewne ręki do pracującej maszyny. Jednakże samo zasłabnięcie i zachwianie się nie spowodowałyby odniesionych przez niego obrażeń. Poszkodowany Stanisław F. odniósł uszczerbek na zdrowiu wskutek bezpośredniego oddziaływania ruchomych części maszyny, co przesądza o dominującym znaczeniu przyczyny zewnętrznej.

W dalszej części uzasadnienia Sąd Najwyższy wskazał, że „w zaskarżonym wyroku Sąd Okręgowy pomylił kategorię przyczyny zewnętrznej nagłego zdarzenia, jako elementu definiującego wypadek przy pracy rolniczej, z kategoriami podmiotowych warunków przysługiwania ochrony osobie poszkodowanej w wypadku”. Warto zauważyć, że zewnętrzna przyczyna wypadku może wystąpić również w wyniku zawnionego działania poszkodowanego (np. nieostrożności w jego zachowaniu), którego skutkiem będzie np. skaleczenie ręki przez maszynę lub złamanie nogi przy nieszczęśliwym upadku z prowizorycznie naprawionej drabiny. Chociaż wina poszkodowanego nie ma znaczenia dla zaistnienia samego wypadku, często pełni ona rolę czynnika korygującego prawo do świadczeń¹⁹.

Ustawa ubezpieczeniowa nie formułuje definicji „rażącego niedbalstwa”. Na rozumienie tego pojęcia ogromny wpływ wywiera orzecznictwo sądowe, a pośrednio

¹⁷ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 5 lutego 1997 r., II UKN 85/96, OSNAPiUS 1997 nr 19, poz. 386 oraz wyrok SN 9 lipca 1991 r., II PRN 3/91, OSP 1992 nr 12, poz. 263.

¹⁸ Zob. uchwała SN z 11 lutego 1963 r., III PO 15/61, OSPiKA 1964, nr 23, poz. 61.

¹⁹ I. Jędrasik-Jankowska, op. cit., s. 66.

także doktryna. Pod pojęciem rażącego niedbalstwa w wypadku przy pracy rolniczej należy rozumieć takie sytuacje, w których poszkodowany zdawał sobie sprawę z grożącego mu niebezpieczeństwa, gdyż zwykle występuje ono w danych okolicznościach faktycznych i każdy, nawet mało przezorny człowiek, ocenia je jako ewidentne lub łatwe do przewidzenia, a mimo to, z całkowitym pogwałceniem zasad ochrony życia i zdrowia, nie próbując zapobiec wystąpieniu zdarzenia wypadkowego, zignorował następstwa własnego zachowania i bez potrzeby naraził się na niebezpieczeństwo²⁰.

Taka sytuacja w rozpatrywanej sprawie nie wystąpiła. Awarię w działaniu maszyny spowodował kamień, który został usunięty po zatrzymaniu pracy kombajnu. Choć przebywanie w pobliżu ruchomych części maszyny może być potraktowane jako naruszenie zasad bezpieczeństwa, to należy zauważyć, że wypadek spowodowany został nie w czasie konserwacji maszyny będącej w ruchu, nieuwagi czy nieostrożności poszkodowanego, tylko poprzez zachwianie się – jako współistniejącej przyczyny wewnętrznej powiązanej z dominującą przyczyną zewnętrzną zdarzenia wypadkowego.

DAMIAN PUŚLECKI

TEZY ORZECZEŃ W SPRAWACH ROLNYCH

Wybrane tezy orzeczeń w sprawach rolnych

Stosunki własnościowe w rolnictwie

1. Uchwała Sądu Najwyższego z 18 października 2007 r., III CZP 82/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 112.

Teza: Decyzja wojewody stwierdzająca nabycie na podstawie art. 20 ust 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 251, poz. 2507 ze zm.) przez jednostkę doradztwa rolniczego – państwową jednostkę organizacyjną posiadającą osobowość prawną – w części ułamkowej prawa użytkowania wieczystego nieruchomości pozostającej w trwałym współzarządzie nie stanowi podstawy wpisu w księdze wieczystej użytkownika wieczystego, jeżeli nieruchomość stanowi przedmiot współwłasności Skarbu Państwa i jednostki samorządu terytorialnego.

²⁰ Szerzej por. D. Puślecki, *Rażące niedbalstwo w wypadku przy pracy rolniczej*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2007, nr 2, s. 289 i n.

2. Postanowienie Sądu Najwyższego z 22 lutego 2007 r., III CSK 344/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 12.

Teza: W postępowaniu o wpis prawa własności na rzecz nabywcy dopuszczalne jest ustalenie, że współwłaścicielem nieruchomości był także wymieniony w umowie jako sprzedający małżonek wpisanego właściciela, jeżeli figurujący w dziale II księgi wieczystej wpis dotyczy prawa do gospodarstwa rolnego nabytego w drodze przekazania następcy, a do wniosku o wpis został dołączony odpis aktu małżeństwa oraz oświadczenie obojga małżonków sporządzone w formie aktu notarialnego o pozostawaniu przez nich w chwili nabycia we wspólności ustawowej (art. 31 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, jedn. tekst: Dz. U. z 2001 r., nr 124, poz. 1361 ze zm.).

Gospodarowanie nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 7 września 2007 r., I ACA 709/07, OSA 2008, nr 1, poz. 69.

Teza: Nie można mówić o następstwie prawnym w rozumieniu prawa wodnego w sytuacji, gdy w związku z likwidacją podmiot będący członkiem spółki wodnej nie przeniósł żadnego tytułu prawnego do działek rolnych, których posiadanie uzasadniało jego członkostwo w tej spółce. Likwidacja państwowego przedsiębiorstwa gospodarki rolnej w trybie ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (tekst jednolity: Dz. U. nr 57, poz. 299 z późn. zm.) była równoznaczna, z braku takiego następstwa prawnego, z wygaśnięciem członkostwa w danej spółce wodnej w ogóle. Przekazanie zatem Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa działek rolnych, które uzasadniały to członkostwo, nie pociągało za sobą jego kontynuacji z udziałem Agencji, a po rozdysponowaniu działek przez Agencję w sposób określony w rozdziale 5 cytowanej ustawy – z udziałem podmiotu, na rzecz którego to nastąpiło.

Działalność gospodarcza / działalność rolnicza

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 września 2006 r., II OSK 869/06, ONSAiWSA 2008, nr 1, poz. 20.

Teza: Zbycie indywidualnej ilości referencyjnej mleka przez producenta na rzecz innego producenta w ciągu roku kwotowego nie może stanowić podstawy do zmniejszenia indywidualnej kwoty referencyjnej przysługującej zbywcy w danym okresie

dwunastomiesięcznym na podstawie art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych (Dz. U. nr 93, poz. 897; jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., nr 244, poz. 2081 ze zm.).

Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 21 lutego 2007 r., II GSK 260/06, ONSAiWSA 2008, nr 6, poz. 100.

Teza: Zarządca nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego dłużnika na podstawie art. 931 § 2 k.p.c. jest uprawniony do złożenia wniosku o przyznanie płatności na podstawie art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych (Dz. U. z 2004 r., nr 6, poz. 40 ze zm.) jako strona tego postępowania, działając we własnym imieniu, ale na rzecz dłużnika – posiadacza zajętych nieruchomości. We wniosku powinien wskazać, że działa za dłużnika – posiadacza gospodarstwa rolnego, ale na jego rzecz, i płatność przyznana dłużnikowi powinna być dokonana na rachunek bankowy zarządcy, zgodnie z załączonym do wniosku wezwaniem komornika, o jakim mowa w art. 934 k.p.c.

Opodatkowanie rolnictwa

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z 19 grudnia 2006 r. lutego 2007 r., I SA/Wr 298/06, ONSAiWSA 2008, nr 3, poz. 56.

Teza: Ustawodawca ograniczył obowiązek podatkowy w podatku rolnym tylko do posiadaczy zależnych nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub gminy, którzy swój tytuł od władania nieruchomością wywodzą bezpośrednio od właściciela (art. 3 ust. 1 pkt 4 lit. a ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (jedn. tekst: Dz. U. z 1993 r., nr 94, poz. 431 ze zm.).

Ubezpieczenia społeczne rolników

1. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 23 lutego 2006 r., III AUa 1021/04, OSA 2008, nr 7, poz. 23.

Teza: W sprawie o rentę inwalidzką rolniczą wszelka dokumentacja lekarska jest dowodem, który na tych samych zasadach co pozostałe dokumenty wymaga oceny przez sąd orzekający, choćby po to, żeby właściwie odniósł się do dowodu z opinii biegłego lekarza sądowego w przedmiocie zdolności ubezpieczonej do pracy w gospodarstwie rolnym.

2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 21 kwietnia 2006 r., III AUa 1057/05, OSA 2008, nr 7, poz. 22.

Teza: Składka na ubezpieczenie społeczne rolników jest niepodzielna i zawsze podlega zapłacie w całości i za cały kwartał, niezależnie od zaistnienia, zmiany lub ustania warunków podlegania temu ubezpieczeniu w trakcie kwartału. Zapłacenie składki w terminie określonym w art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jedn. tekst: Dz. U. z 1998 r., nr 7, poz. 25 ze zm.) stanowi wykonanie zobowiązania opłacenia składki za dany kwartał i powoduje wygaśnięcie tego zobowiązania.

3. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 31 sierpnia 2006 r., III AUa 395/06, OSA 2008, nr 7, poz. 21.

Teza: Deklaracje w sprawie „podlegania” oraz w sprawie „ustalania” ubezpieczenia społecznego rolników mają charakter rozstrzygnięć deklaratoryjnych.

4. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 31 sierpnia 2006 r., III AUa 397/06, OSA 2008, nr 6, poz. 16.

Teza: Jeżeli praca w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, świadczona była przed dniem 1 stycznia 1983 r. w wymiarze przekraczającym połowę pełnego wymiaru czasu pracy, to przy ustalaniu prawa do emerytury uwzględnia się ten okres także, gdy przypadał w czasie wakacji szkolnych (art. 10 ust. 3 w związku z art. 6 ust. 2 lit. a ustawy o emeryturach i rentach).

5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 21 listopada 2006 r., III AUa 939/06, OSA 2008, nr 8, poz. 27.

Teza: Żaden przepis ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jedn. tekst: Dz. U. z 1998 r., nr 7, poz. 25 ze zm.) nie przewiduje możliwości zwolnienia z obowiązku opłacenia składek na ubezpieczenie społeczne rolników, poza procedurą ich umorzenia uregulowaną w art. 41a tej ustawy.

6. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 27 listopada 2006 r., III AUa 728/06, OSA 2008, nr 1, poz. 1.

Teza: Wypłata części uzupełniającej emerytury rolniczej rolnikowi, który będąc właścicielem lub posiadaczem gospodarstwa rolnego faktycznie nie prowadził w nim działalności rolniczej w rozumieniu art. 6 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (jedn. tekst: Dz. U. z 1998 r. Nr 7 poz. 25 ze zm.) nie ulega zawieszeniu na podstawie art. 28 ust. 1 i 3 w związku z ust. 4 tej ustawy.

7. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z 12 grudnia 2006 r., I SA/Po, ONSAiWSA 2008, nr 2, poz. 39.

Teza: Wyrażone w formie postanowienia w trybie art. 34 § 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu administracyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., Nr 229, poz. 1954 ze zm.) stanowisko wierzyciela (KRUS) w sprawie zgłoszonych zarzutów jest postanowieniem rozstrzygającym sprawę co do istoty (art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jedn. tekst: Dz. U. z 1998 r., nr 7, poz. 25 ze zm. w związku z art. 63c ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. Nr 137, poz. 887 ze zm.), na które przysługuje skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego na zasadzie art. 3 § 2 pkt 2 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. nr 153, poz. 1270, ze zm.).

Prawo łowieckie

1. Uchwała Sądu Najwyższego z 7 grudnia 2007 r., III CZP 120/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 136.

Teza: Na podstawie art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., nr 127, poz. 1066 ze zm.) Skarb Państwa odpowiada tylko za szkody określone w art. 46 ust. 1 tej ustawy.

2. Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 listopada 2007 r., III CZP 67/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 54.

Teza: Uprawą rolną w rozumieniu art. 46 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (jedn. tekst: Dz. U. z 2005 r., nr 127, poz. 1066 ze zm.) jest każda uprawa prowadzona na gruncie rolnym.

DOROTA ŁOBOS-KOTOWSKA, MAREK STAŃKO